כפר עולמי · יחידה 4: אוכלוסייה במרחב משתנה · חוברת קטנה

מקומות ריקים ומקומות צפופים

חוברת תלמיד · **מתקדם**

מדבר, קרח, ג׳ונגל והר – למה כמעט אף אחד לא גר שם?

שם:	כיתה:	תאריך:

מה בחוברת?

1. מושגי מפתח
2. קוראים: האם האדם יכול לכבוש את הקצוות?
3. חלק א׳ – מתרגלים מושגים
4. חלק ב׳ – בודקים הבנה
5. חלק ג׳ – חושבים כמו גאוגרפים
6. כרטיס יציאה ✂

משחקים לשיעור הזה (חידון מהיר, איש תלוי, טריוויה ועוד) באתר: https://geo-z-chovrot-tiny.sites.tab.bot/

יצרה: רוית ראש בן ישי

מושגי מפתח

קראו את המושגים. נשתמש בהם בכל החוברת.

מדבר חם

אזור עם מעט מאוד משקעים, חום רב ביום והפרשי טמפרטורה גדולים, שבו קשה לגדל מזון.

לדוגמה: מדבר סהרה בצפון אפריקה.

אזור דליל אוכלוסין

אזור שבו חיים מעט מאוד אנשים בגלל תנאי טבע קיצוניים שמקשים על החיים.

לדוגמה: מדבר סהרה ואנטארקטיקה.

יער גשם

יער טרופי סבוך, חם ולח, עם גשם רב וצמחייה עשירה אך קרקע דלה ומחלות רבות.

לדוגמה: היערות הטרופיים של אמריקה הדרומית ומרכז אפריקה.

אזור קוטבי

אזור סביב הקטבים שבו קר מאוד רוב השנה, הקרקע קפואה והלילות בחורף ארוכים מאוד.

לדוגמה: אנטארקטיקה והקוטב הצפוני.

הסתגלות

שינוי בדרך החיים שמאפשר לקבוצה לחיות בתנאי טבע קשים לאורך דורות.

לדוגמה: רועים נוודים שנודדים עם העדר אחרי מים.

אזור הררי

אזור של הרים גבוהים עם מדרונות תלולים, אוויר דליל וקור, שבו קשה לסלול דרכים ולעבד אדמה.

לדוגמה: רכס הימלאיה באסיה.

תיירות

ביקור של אנשים במקומות מחוץ לביתם לשם נופש, טבע או תרבות, שמביא עבודה ופיתוח לאזור.

לדוגמה: מטיילים בהימלאיה ובאלסקה.

משאב טבע

דבר שנמצא בטבע ובני אדם משתמשים בו לצורכיהם, כמו נפט, מים, מחצבים ונוף.

לדוגמה: נפט שהתגלה במדבר.

קוראים

האם האדם יכול לכבוש את הקצוות?

כמעט מחצית משטח היבשה בעולם מאוכלסת בדלילות רבה. גאוגרפים מבחינים בארבעה סוגים עיקריים של אזורים דלילים: מדבריות חמים, אזורים קוטביים, יערות גשם טרופיים ואזורים הרריים. המשותף לכולם הוא "גורם מגביל" – תנאי טבע אחד או יותר שמקשה במיוחד על גידול מזון, על בנייה ועל תנועה.

במדבר החם הגורם המגביל הוא מחסור במים, בשילוב חום קיצוני ביום והפרשי טמפרטורה גדולים. בקטבים הקור והקרקע הקפואה לאורך כל השנה מונעים חקלאות, והלילה הקוטבי נמשך חודשים. ביער הגשם יש עודף ולא מחסור: גשם רב וצמחייה סבוכה, אך הקרקע דלה כי המינרלים נשטפים במהירות, והחום והלחות מעודדים מחלות. בהרים הגבוהים האוויר דליל, הטמפרטורה יורדת עם הגובה והמדרונות התלולים מייקרים כל דרך ובית.

אזורים אלה אינם ריקים לגמרי. קהילות קטנות פיתחו לאורך דורות דרכי הסתגלות מרשימות: נוודים שנעים עם העדרים בין מקורות מים, ציידים בצפון הקפוא שבנו מחסה משלג, וחקלאי הרים שחצבו טרסות במדרונות. ההסתגלות מאפשרת חיים, אך לא צפיפות גבוהה.

שני תהליכים מודרניים משנים חלק מן הקצוות. הראשון הוא ניצול משאבים: גילוי נפט במדבריות של המזרח התיכון במאה ה- 20הפך כפרי דייגים קטנים לערים של מיליונים, כמו דובאי, הנשענות על התפלה, מיזוג אוויר ועבודה של

מהגרים רבים. השני הוא תיירות: נופי ההימלאיה ואלסקה מושכים מטיילים, ובעקבותיהם נסללות דרכים ונבנים מלונות ושדות תעופה. אולם השינוי תלוי במשאב: כשהנפט יתמעט או כשהתיירים לא יגיעו, הפיתוח עלול להיעצר.

מנגד, האזורים הצפופים מראים כיצד תנאי טבע נוחים ופעילות אנושית מחזקים זה את זה. במישורי הנהרות של מזרח סין וצפון הודו, ובמערב אירופה הממוזגת, חקלאות פורייה האכילה אוכלוסייה גדולה כבר לפני אלפי שנים. מעליה נבנו ערים, נמלים, מפעלים ורשתות דרכים, שמשכו עוד ועוד אנשים. כך, השאלה "האם האדם יכול לשנות את המרחב?" מקבלת תשובה מורכבת: הוא יכול, אבל המחיר והקיימות של השינוי תלויים בתנאים.

חלק א' – מתרגלים מושגים

בחלק הזה נחבר כל מושג להגדרה שלו, ונזהה דוגמאות מהחיים.

1. התאימו: כתבו בריבוע את האות של ההגדרה המתאימה.

1. אזור דליל אוכלוסין		**א.** אזור סביב הקטבים שבו קר מאוד רוב השנה, הקרקע קפואה והלילות בחורף ארוכים מאוד.
2. מדבר חם		**ב.** דבר שנמצא בטבע ובני אדם משתמשים בו לצורכיהם, כמו נפט, מים, מחצבים ונוף.
3. אזור קוטבי		**ג.** אזור עם מעט מאוד משקעים, חום רב ביום והפרשי טמפרטורה גדולים, שבו קשה לגדל מזון.
4. יער גשם		**ד.** אזור של הרים גבוהים עם מדרונות תלולים, אוויר דליל וקור, שבו קשה לסלול דרכים ולעבד אדמה.
5. אזור הררי		**ה.** ביקור של אנשים במקומות מחוץ לביתם לשם נופש, טבע או תרבות, שמביא עבודה ופיתוח לאזור.
6. הסתגלות		**ו.** יער טרופי סבוך, חם ולח, עם גשם רב וצמחייה עשירה אך קרקע דלה ומחלות רבות.
7. משאב טבע		**ז.** אזור שבו חיים מעט מאוד אנשים בגלל תנאי טבע קיצוניים שמקשים על החיים.
8. תיירות		**ח.** שינוי בדרך החיים שמאפשר לקבוצה לחיות בתנאי טבע קשים לאורך דורות.

2. השלימו: לאיזה מושג מתאימה כל דוגמה?

1. מטיילים בהימלאיה ובאלסקה. – זו דוגמה ל־_____
2. נפט שהתגלה במדבר. – זו דוגמה ל־_____
3. רועים נוודים שנודדים עם העדר אחרי מים. – זו דוגמה ל־_____
4. רכס הימלאיה באסיה. – זו דוגמה ל־_____

חלק ב׳ – בודקים הבנה

חזרו לקטע הקריאה. הקיפו את התשובה הנכונה, וסמנו נכון או לא נכון.

1 מהו "גורם מגביל" לפי הקטע?

- ◯ א. חוק שאוסר לגור באזור
- ◯ ב. תנאי טבע שמקשה במיוחד על גידול מזון, בנייה ותנועה
- ◯ ג. גבול בין מדינות
- ◯ ד. מספר התושבים המרבי בעיר

2 מדוע הקרקע ביער הגשם דלה?

- ◯ א. כי אין בה מים
- ◯ ב. כי היא קפואה
- ◯ ג. כי המינרלים נשטפים במהירות בגשם הרב
- ◯ ד. כי היא מכוסה חול

3 מה הסכנה בפיתוח שנשען על משאב אחד?

- ◯ א. כשהמשאב יתמעט הפיתוח עלול להיעצר
- ◯ ב. הוא תמיד מוביל לצפיפות
- ◯ ג. הוא מגדיל את הגשם
- ◯ ד. אין שום סכנה

4 איזו דרך הסתגלות מתאימה לאזור הררי?

- ◯ א. בניית איגלו
- ◯ ב. נדידה עם עדרים בין נאות מדבר
- ◯ ג. דיג בקרח
- ◯ ד. חציבת טרסות במדרונות

5 מה מסביר את הצפיפות במישורי הנהרות של מזרח סין?

- ◯ א. חקלאות פורייה מזה אלפי שנים, ועליה ערים ותעשייה
- ◯ ב. גילוי נפט במאה ה-20
- ◯ ג. תיירות הרים
- ◯ ד. אקלים קוטבי

נכון או לא נכון? אם לא נכון – תקנו בשורה.

1 ביער הגשם הגורם המגביל הוא עודף ולא מחסור.	נכון	לא נכון
2 ההסתגלות של קהילות מקומיות מאפשרת צפיפות גבוהה באזורים קיצוניים.	נכון	לא נכון
3 ערים במדבר שנבנו בכסף הנפט נשענות על התפלה ומיזוג אוויר.	נכון	לא נכון
4 בהרים הטמפרטורה עולה ככל שעולים בגובה.	נכון	לא נכון

חלק ג׳ – חושבים כמו גאוגרפים

כאן אין תשובה אחת נכונה. כתבו במשפטים מלאים והסבירו את דעתכם.

1 בנו שרשרת של סיבה ותוצאה: מגילוי נפט במדבר ועד עיר של מיליונים.

2 האם האדם יכול לשנות את המרחב? כתבו טיעון בן שני צדדים והכריעו.

התחילו כך: מצד אחד... מצד שני... לסיכום...

3 השוו בין השפעת הנפט להשפעת התיירות על אזור דליל: במה הן דומות ובמה הן שונות?

אתגר חוקרים

בחרו אזור דליל אחד בעולם (מדבר, קוטב, יער גשם או הר) וכתבו "תיק מחקר": מהו הגורם המגביל, איך הסתגלו אליו התושבים, ומה משנה אותו היום. סיימו בהמלצה: האם כדאי לפתח את האזור, ובאיזו דרך?

כרטיס יציאה – מקומות ריקים ומקומות צפופים

גזרו לאורך הקו המקווקו ומסרו למורה. שם: _____

1. מהו הגורם המגביל במדבר וביער הגשם?

2. תנו דוגמה להסתגלות.

3. מה הסיכון בפיתוח שנשען על משאב אחד?

איך הבנתי? ◯ הבנתי היטב ◯ הבנתי חלקית ◯ אני צריכים/ות עזרה